

BO'LAJAK INGLIZ TILI O'QITUVCHILARINING SOTSIOLINGVISTIK KO'NIKMALARINI RIVOJLANTIRISHNING ILMIIY ASOSLAR

Musurmonqulova Gulhayo Xo'jayor qizi

Master's degree in the department of foreign languages

Jizzakh state pedagogical university

Annotatsiya: Chet tilini o'qitishga madaniyatlararo yondashuv nuqtai nazaridan kommunikativ kompetensiya bir qator kompetensiyalarni birlashtirgan murakkab polimorfik tushuncha sifatida qaraladi. Sotsiolingvistik kompetensiya (SLC) bo'lajak ingliz tili o'qituvchilari uchun eng muhim tarkibiy qismlardan biridir. U muloqot qiladigan til vakilining tarixi va boshqa ijtimoiy vaziyatlari muvaffaqiyatli aloqani ta'minlashda muhim rol o'ynaydi. Maqola Case study misolida bo'lajak ingliz tili o'qituvchilarining sotsiolingvistik vakolatlarini rivojlantirishga bag'ishlangan. Shuningdek, har xil turdagi amaliy tadqiqotlar, ularning tarkibiy qismlari va tilni o'rganishga moslashish shartlari ko'rib chiqiladi.

Tayanch so'zlar: Sotsiolingvistik kompetensiya, kommunikator, madaniy dilemmalar, polimorfik tushuncha, Case study.

Chet tillarini o'qitishda madaniyatlararo yondashuv sharoitida kommunikativ kompetensiya bir qator vakolatlarni birlashtirgan murakkab polimorfik tushuncha sifatida qaraladi. Sotsiolingvistik kompetensiya bo'lajak ingliz tili o'qituvchilari uchun eng muhim tarkibiy qismlardan biridir. Sotsiolingvistik kompetensiya-bu lingvistik shaxsning o'ziga xos lingvistik-madaniy hamjamiyatning sotsiolingvistik me'yori va munosabatiga ko'ra kommunikativ maqsadlar, niyatlar, ijtimoiy mavqe, kommunikatorlarning rollari va kommunikativ muhitni hisobga olgan holda kommunikativ vaziyatlarga mos ravishda nutqiy xatti-harakatlarini shakllantirish qobiliyatidir. Bo'lajak ingliz tili o'qituvchilarining sotsiolingvistik vakolatlarini rivojlantirish nuqtai nazaridan amaliy tadqiqotlar talabalarning madaniyatlararo va sotsiolingvistik kompetensiyalari, tanqidiy fikrlash, muammolarni hal qilish, muloqot va boshqa hayotiy ko'nikmalarini rivojlantirish uchun boy asos yaratadigan eng kuchli talabalarga yo'naltirilgan o'qitish strategiyasidir. Case study atamasi tahlil qilish uchun qo'yilgan ko'plab muammolarni qamrab oladi, bu esa talabalardan qiyin tanlov bilan bog'liq murakkab vaziyatlarga qanday javob berishlari to'g'risida qaror qabul qilishni talab qiladi.

Amaliy tadqiqotlar tabiatda ko'p tarmoqli bo'lib, nazariya va amaliyot o'rtasidagi farqni bartaraf etuvchi nazariy tushunchalarni qo'llashga imkon beradi. Ishlar ustida ishlash talabalardan ko'plab ma'lumot manbalarini o'rganish va baholashni talab qiladi, o'qituvchilarga talabalarning madaniy dilemmalar to'g'risida qiyin qarorlar qabul

qilishga majbur qilish orqali ma'lumotlarni sintez qilish, baholash va qo'llash qobiliyatini baholashda yordam beradi. Keyslar talabalarning yozma va og'zaki muloqot, shuningdek, hamkorlik va jamoaviy ish haqidagi bilimlarini oshiradi. Keyslar talabalarni real vaziyatlarga majbur qiladi va ularni uchrashuv o'tkazish, shartnoma bo'yicha muzokaralar olib borish, taqdimot qilish va hokazo kabi boshqaruv ko'nikmalariga o'rgatadi. [Deyli, 2002]. Vaziyatni tahlil qilish ko'pincha o'qitish amaliyotida qo'llaniladi. Bu G'arbdagi vaziyatni miqdoriy va sifatli tahlil qilish usuli. Vaziyatli tahlilni qo'llash orqali tadqiqotchi ko'plab amaliy tadqiqotlarni jalb qilishga hojat yo'q. Unga barcha mumkin bo'lgan nuqtai nazardan qarash uchun birini tanlash kifoya. Case study bir qator tadqiqot muammolari uchun eng tejamkor va ishonchli usul ekanligini isbotlaydi. Muayyan vaziyatlarni (holatlarni) tekshirish usulining kelib chiqishini o'rganish shuni ko'rsatadiki, u 1900-yillarning boshlarida Garvard universiteti biznes maktabida o'qituvchilar uchun huquqiy ta'limning o'sha paytdagi texnologiyasini amalga oshirishning bir turi sifatida paydo bo'lgan.

Usulning asosiy xususiyati talabalar tomonidan pretsedentlarni o'rganish edi, ya'ni talabalarning mustaqil ishlariga alohida ahamiyat berildi, bunda amaliy materialning tubsizligi ko'rib chiqildi va tahlil qilindi. O'tgan asrning o'rtalarida aniq vaziyatlarni o'rganish usuli aniq texnologik algoritmgaga ega bo'ldi va nafaqat Amerikada, balki G'arbiy Evropa iqtisodiy ta'limida ham faol qo'llanildi. Ushbu usulning ta'riflaridan biri 1954 yilda tuzilgan. Bu talabalar va o'qituvchilar muammolari yoki biznes holatlarini to'g'ridan-to'g'ri muhokama qiladigan o'qitish usuli. Amaliy tadqiqotlar odatda yozma ravishda hozirgi operatsion muammolarning aksi sifatida tayyorlanadi, talabalar tomonidan o'qitiladi va keyin ular tomonidan mustaqil ravishda muhokama qilinadi, bu esa o'qituvchi boshchiligidagi sinfda birgalikda muhokama qilish uchun asos yaratadi. Shunday qilib, amaliy tadqiqotlar usuli ushbu materiallardan o'quv jarayonida foydalanish uchun maxsus tayyorlangan o'quv materiallari va maxsus texnikalarni (texnikalarni) o'z ichiga oladi. Bugungi kunda ikkita klassik maktab-Garvard (Amerika) va Manchester (Evropa) mavjud. Birinchi maktab doirasida usulning maqsadi bitta to'g'ri echimni topishga o'rgatishdir, ikkinchisi muammoning ko'p qirrali echimini o'z ichiga oladi. Xarakterli jihati shundaki, muayyan vaziyatlarni o'rganish usuli jarayon sifatida qaraladi, uning asosiy tarkibiy qismlari munozara kabi assotsiatsiyalardir. Ushbu usul tarafdorlari an'anaviy ravishda haqiqat haqiqatdan ko'ra muhimroq degan harakat tamoyiliga asoslanib, sinfda amaliy tadqiqotlardan foydalanadilar.

I. T. Polat vaziyatning quyidagi omillarini ham hisobga oladi. Vaziyatdan oldingi holat hozirgi kunga tegishli bo'lishi va uzoq tarkibga ega bo'lmasligi kerak; asosiy xarakterga xushyoqishni uyg'otish; ma'ruzachilarning shaxsiy munosabatlarini namoyish etadigan dialogni o'z ichiga oladi; talabalarning qiziqishlarini hisobga olish; aniq didaktik maqsadlarni aks ettirish; unga xos bo'lgan muammoni majburiy hal

qilishni nazarda tutadi [Polat, 2007]. Maqsadlariga ko'ra, ularning kengaytirilgan shaklidagi aniq vaziyatlarni quyidagilarga bo'lish mumkin: tasviriy, tavsiflovchi; analitik, tushuntirish; Qaror qabul qilish, tadqiqot (izlanish) bilan bog'liq. Tadqiqot turida ma'lumotlar yig'ish odatda vazifalar va farazlarni shakllantirishdan oldin bo'ladi. Ushbu turdagi aniq vaziyatlar tadqiqot o'tkazishga tayyorgarlik hisoblanadi. Izohli amaliy tadqiqotlar muayyan vaziyatning sabablarini o'rganishda foydali bo'ladi, juda murakkab va ko'p o'zgaruvchan holatlarda biz amaliy ishlarni o'rganishda yuzaga kelishi mumkin bo'lgan muammolarni taxmin qilishga harakat qiladigan model bo'yicha harakat qilish texnikasini qo'llashimiz mumkin [Polat, 2007].

20-asrning oxirida vaziyatni o'rganish usuli nafaqat menejment, iqtisodiyot va huquq darslarida, balki sotsiologiya, pedagogika va psixologiya darslarida ham qo'llanilgan. Vaziyatni tahlil qilish dastlab tanqidiy fikrlashni rivojlantirish uchun ishlatilganligi sababli, chet tillarini o'qitishda talabalarning texnik va falsafiy fanlarda umumiy madaniyatini rivojlantirish uchun keng qo'llanilgan. AQShda chet tillarini o'qitish uchun case usuli hozirda B. L. Leaver, M. Ehrman, B. Shextman [Leaver, 2005] va Amerika case study maktabining boshqa vakillari tomonidan qo'llaniladi. O'zbekistonda hozirgi kunga qadar oliy o'quv yurtlarida aniq vaziyatlarni o'rganish usuli qo'llanilib, ushbu interfaol usul chuqur ishlab chiqilgan. Bo'lajak ingliz tili o'qituvchilarining mustaqil o'qitishda sotsiolingvistik kompetentsiyasini shakllantirish maqsadida amaliy tadqiqotlar o'tkazishda tadqiqot usuli qo'llanildi. bu shuningdek tavsiflovchi va tushuntirish xususiyatlarini birlashtiradi. O'qituvchi tinglovchilarni muammoli vaziyat talab qiladigan muammoning mavjudligi va uni hal qilish zarurligini anglashga olib borishi muhimdir. Muammoli vaziyatni muhokama qilish, muammoni shakllantirish, echimlarni izlash va muammoni o'zi hal qilish talabalar va o'qituvchi bilan, shuningdek teng til sheriklari bilan faol til o'zaro ta'sirida mumkin.

Muammoni hal qilishda o'qituvchi o'quv materiallari bilan ishlashning barcha bosqichlarida yordam beradi. ta'lim va boshqa muammolarning o'zgaruvchanligini va ularni hal qilish usullarini ta'minlaydi; talabalarni o'z harakatlarining mohiyati, ularning aqliy operatsiyalari repertuari haqida xabardor qiladi; tinglovchilarni aks ettirishga asoslangan harakatlaridan xabardor bo'lishga undaydi. Tadqiqot usulining mohiyati, muammoni taqdim etish usulidan farqli o'laroq, o'qituvchi talabalarga tadqiqot xarakteriga ega muammoli-kommunikativ va kognitiv vazifalarni ishlab chiqadi va taklif qiladi. Talabalar taklif qilingan muammoni aniqlaydilar va tahlil qiladilar, tahlil asosida etishmayotgan ma'lumotlarni ajratadilar, uni hal qilish yondashuvlarini rejalashtiradilar va qaror uchun bahslashadilar. Biz amaliy ish ushbu o'qitish usulini amalga oshirish uchun mo'ljallangan deb hisoblaymiz. Nutq mashqlari sifatida mo'ljallangan amaliy tadqiqotlar kommunikativ vaziyatning sotsiolingvistik sharoitlarini tahlil qilish, sabab-ta'sir munosabatlarini o'rnatish, muloqotda registri to'g'ri tanlashga to'sqinlik qiladigan xatolarni aniqlash va bartaraf etish vazifalarida

konkretlashtiriladi. Ushbu vazifalar ustida ishlash jarayonida talabalar tubdan yangi ma'lumotlarni kashf etishlari yoki allaqachon ma'lum bo'lgan narsalarni o'rganishlari mumkin, asosiysi ijodiy fikrlash mexanizmlari kiritilgan va talabalar tadqiqot tajribasiga ega bo'lishadi.

O'rganilgan hodisalarni uy va ta'lim madaniyatida taqqoslash, madaniyatlararo aloqa masalalarini o'rganish va ular bilan boshqa milliy-lingvistik-madaniy hamjamiyat bilan tanishish, olingan sotsiolingvistik bilim, ko'nikma va ko'nikmalar asosida chet tilini bilish tajribasini o'zlashtirish orqali ma'lum bir qiymatning ijodiy muammolarini hal qilishdan iborat.

Xulosa: Bo'lajak ingliz tili o'qituvchilarining boshqariladigan mustaqil o'qitishda sotsiolingvistik kompetentsiyasini rivojlantirish bosqichida amaliy tadqiqotlar kommunikatorlar uchun strategiya va taktikaning mavjudligini ta'minlaydi, muloqot ishtirokchilarining munosabatlarini yangilaydi, bayonotlarning mahsuldorligini belgilaydi va nutq faoliyati va mustaqilligini rivojlantirishga hissa qo'shadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Polat E.S., Bukharkina M.Yu, (2007) Modern pedagogical and information technologies in the education system: textbook. manual for stud. higher. study. //Moscow: Academy, p.368
2. Bobrikova O.S, Ivanova V.I. (2016), Sociolinguistic competence in the professional activity of an English teacher // Yaroslav ped. Bulletin. № 3.155-159
3. Levina, M.M. (2001) "Technologies of professional pedagogical education". Moscow: Academy, p.272
4. Leaver B.L., Ehrman M., Shekhtman B. Achieving success in second language acquisition // Cambridge University Press, 2005.p.265
5. Riskulova K.D. (2018) Didactic conditions for the formation of sociolinguistic competence of future teachers of a foreign language // Bulletin of Science and Education. (4).40
6. Daly, P. (2002). Methodology for using case studies in the business English language classroom. Internet TESL Journal. 8(11). <http://Daly, 2002/Techniques/Daly CaseStudies>
7. Tursunovich, R. I., & Ataboyev, I. M. (2023). THE IMPORTANCE OF TEACHING FOREIGN LANGUAGES IN TECHNICAL HIGHER EDUCATION SYSTEM. *FORMATION OF PSYCHOLOGY AND PEDAGOGY AS INTERDISCIPLINARY SCIENCES*, 2(15), 12-18.
8. Tursunovich, R. I., & Ataboyev, I. M. (2023). STUDY OF THE THEORY OF GRAMMATICAL COMPETENCE. *FORMATION OF PSYCHOLOGY AND PEDAGOGY AS INTERDISCIPLINARY SCIENCES*, 2(15), 6-11.

9. Tursunovich, R. I., & Ataboyev, I. M. (2023). GAZETA USLUBINING ASOSIY XUSUSIYATLARI. DAVRIY NASHRLAR SARLAVHALARINING ROLI VA AHAMIYATI. *MODELS AND METHODS FOR INCREASING THE EFFICIENCY OF INNOVATIVE RESEARCH*, 2(19), 29-38.
10. Tursunovich, R. I., & Ataboyev, I. M. (2023). HOW CAN STUDENTS GAIN INTEREST IN LEARNING ENGLISH?. *MODELS AND METHODS FOR INCREASING THE EFFICIENCY OF INNOVATIVE RESEARCH*, 2(19), 16-21.
11. Tursunovich, R. I., & Ataboyev, I. M. (2023). INGLIZ GAZETA OMMAVIY AXBOROT VOSITALARIDA SARLAVHALARNING ISHLASHI. *MODELS AND METHODS FOR INCREASING THE EFFICIENCY OF INNOVATIVE RESEARCH*, 2(19), 22-28.
12. Tursunovich, R. I., & Turgunova, F. R. (2023). COGNITIVE APPROACH IN TEACHING ENGLISH AS MOTIVATIONAL FEATURES. *FORMATION OF PSYCHOLOGY AND PEDAGOGY AS INTERDISCIPLINARY SCIENCES*, 2(15), 25-33.
13. Tursunovich, R. I., & Turgunova, F. R. (2023). THE ROLE OF CONNOISSEURS IN LANGUAGE TEACHING FOR CHILDREN OF PRIMARY AND PRESCHOOL AGE. *FORMATION OF PSYCHOLOGY AND PEDAGOGY AS INTERDISCIPLINARY SCIENCES*, 2(15), 19-24.
14. Tursunovich, R. I., & Turgunova, F. R. (2023). FORMATION OF CRITICAL THINKING IN SCHOOLCHILDREN. *SCIENTIFIC APPROACH TO THE MODERN EDUCATION SYSTEM*, 1(11), 35-40.
15. Tursunovich, R. I., & Turgunova, F. R. (2023). EFFECTIVE GAME TECHNOLOGIES FOR PRESCHOOLERS'SPEECH. *SCIENTIFIC APPROACH TO THE MODERN EDUCATION SYSTEM*, 1(11), 29-34.
16. Tursunovich, R. I., & Turgunova, F. R. (2023). INNOVATIVE METHODS OF TEACHING A FOREIGN LANGUAGE. *SCIENTIFIC APPROACH TO THE MODERN EDUCATION SYSTEM*, 1(11), 23-28.